

IN MEMORIAM

ŽIVOT I DJELO PROF. DR SVETozARA MARKOVIĆA

(Komemorativno slovo na sjednici održanoj 5. aprila 1984. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu)

Dvadesetak dana prije održavanja naučnog skupa na temu *Jezik i nacionalni odnosi* u Institutu za proučavanje nacionalnih odnosa u Sarajevu, za koji se bio, kao uvijek savjesno i na vrijeme, pripremio, — neumoljiva je smrt odnijela iz naših radova jednog od najstarijih profesora Filozofskog fakulteta u Sarajevu i agilnog poslenika bosansko-hercegovačke lingvistike — dra Svetozara Markovića. Umjesto da mi se pruži prilika da na tome skupu uzmem riječ o njegovom referatu, njegovim humanim i tolerantnim porukama o jeziku, — pala mi je u dio nimalo prijatna dužnost da se danas oprostim od profesora Markovića u ime radnih ljudi i studenata Filozofskog fakulteta u Sarajevu, lingvističkih radnika Bosne i Hercegovine, njegovih kolega i suvremenika, njegovih đaka i nasljednika. Činim to sa dužnim pijetetom prema svome profesoru, prema zanimljivoj i omiljenoj ličnosti, ali i sa zebljom da će moja riječ biti nedostatna da pronikne u njegov život i djelo, da će moja rečenica biti rapava pred rečenicom ovoga izvanrednog stiliste i poznavaoa srpskohrvatskog jezika.

Smrt je profesora Markovića snašla iznenada, u mirovini, u porodičnoj toplini i tišini. A kakva mu je bila životna putanja i čime je ona ispunjena?

Svetozar Marković je rođen 29. jula 1912. godine u selu Stari Banovci u Sremu. Osnovnu je školu učio u mjestu rođenja, gimnaziju sa maturom završio je u Zemunu, a filozofski fakultet (grupa srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti) pohađao je u Beogradu od 1930. do 1934. godine. Po završetku studija bio je suplent Muške realne gimnazije u Novom Sadu, odakle je 19. februara 1935. dodijeljen na rad u Jugoslovensku manjinsku gimnaziju u Temišvaru (Rumunija). Na toj ga je dužnosti zatekao rat i tragična sudbina naših naroda. Sa osobljem Jugoslovenske ambasade u Bukureštu evakuisan je na Srednji is-

tok i stavljen na raspolaganje Jugoslovenskom poslanstvu u Kairu, gdje mu je najprije bio zadatak da organizira tečajeve srpskohrvatskog jezika u Jugoslovenskom domu, a zatim se, sa potpisima ondašnjih ministara i đenerala, raspoređuje na razne dužnosti: lektora u Jugoslovenskom presbirou u Jerusalimu, sekretara Jugoslovenskog crvenog krsta u Kairu, te nastavnika i organizatora nastave sh. jezika u Aleksandriji. Dana 17. marta 1945. godine odazvao se pozivu Vlade FNRJ iz Beograda za povratak državnih službenika u domovinu, tako da se putem Vojne misije u Kairu vraća u Zemun u junu 1945. Tamo radi u radničko-službeničkoj zadruzi do septembra 1947, kada biva preuzet u Zemunsku gimnaziju. U aprilu 1948. dodijeljen je na rad u Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka u Beogradu, najprije u zvanju profesora srednje škole, da bi u januaru 1949. godine bio preveden u zvanje *naučni saradnik*. Novembra 1951. godine izabran je za predavača Filozofskog fakulteta u Sarajevu, na predmet Savremeni srpskohrvatski jezik.

Godine 1957. Svetozar Marković je odbranio doktorsku disertaciju *Jezik Ivana Ančića — bosanskog pisca XVII veka* na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Iste godine biva biran za docenta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Iz porodičnih razloga, a nezadovoljan i svojim nastavno-naučnim statusom, tada odlazi nazad u Beograd, ponovo u Institut za srpski jezik Srpske akademije nauka. U Beogradu ostaje do juna 1960, kada se vraća u Sarajevo i preuzima obaveze docenta za savremeni srpskohrvatski jezik na Filozofskom fakultetu, da bi početkom 1961. godine bio izabran za vanrednog, a krajem 1966. za redovnog profesora — na predmetu *Savremeni srpskohrvatski jezik s istorijom jezika*. U zvanju redovnog profesora penzionisan je 3. oktobra 1974. godine, nakon navršenih 40 godina službe. Aktivnost prof. Markovića time, međutim, nije prestala: i dalje je jedno vrijeme radio na Odsjeku za južnoslovenske jezike kao honorarni umirovljeni profesor, a zadnjih 7—8 godina i kao aktivniji saradnik časopisa »Književni jezik« i Instituta za jezik i književnost u Sarajevu.

Iza ovako mukotrpna i često nepredvidiva životna putešestvija krila se vitalna figura i humana ličnost prof. Markovića, koji, uz prof. Jovana Vukovića, učestvuje u radu i razvoju našeg fakulteta gotovo od njegova zasnivanja, u vaspitavanju domaćeg nastavno-naučnog kadra, u razvoju bosanskohercegovačke serbokroatistike i lingvistike uopšte. Sve se to, naravno, slijeva u jedan jedinstveni lik prof. Markovića, u lik naučnog radnika, pedagoga i društvenog aktiviste. Iako je to nemoguće lučiti i odjelito posmatrati, činim to ovdje ukratko upravo zato da bih ukazao koliko je to kod prof. Markovića bilo sjedinjeno i isprepleteno.

1. Naučna i stručna djelatnost

Tri su glavne oblasti naučnog i stručnog djelovanja profesora Markovića:

a) *Istorija literarnog jezika i istorijska dijalektologija*. Prvi njegov rad iz dijalektologije još je iz daleke 1936. godine: *Srpski jezik u rumunskom selu Banata*, objavljen u Almanahu »Život« u Temišvaru (broj u decembru). Zatim slijedi *Pregled jezika i dijaleka naroda FNRJ*, izrađen za potrebe Direkcije za informisanje Vlade FNRJ u Beogradu, i drugi. Najvažnije djelo prof. Markovića iz te oblasti jeste njegova doktorska disertacija *Jezik Ivana Ančića — bosanskog pisca XVII veka*, objavljena kao 12. knjiga ugledne edicije *Srpski dijalektološki zbornik* 1958. godine u Beogradu. To je prva moderna monografska obrada jezika jednoga bosanskog franjevca kod nas. Ova je rasprava značajan prilog istoriji sh. jezika i našoj istorijskoj i savremenoj dijalektologiji. Ona je značila i izvjesnu prekretnicu u izučavanju jezika bosanskih franjevaca, izučavanju koje je kasnije krenulo sveobuhvatnije — i u obradi jezika pojedinih pisaca i u sintetskim radovima. U svemu je tome *Jezik Ivana Ančića* prof. Markovića bilo nezaobilazno djelo, te djelo koje je služilo uzorom naučne sređenosti i preciznosti.

b) *Savremeni srpskohrvatski književni jezik*. Proučavanje jezika starijega perioda bila je, u stvari, priprema prof. Markovića za njegovu glavnu oblast interesovanja — savremeni sh. književni jezik. Oko 30 naučnih radova i preko 200 stručno-popularnih radova posvećenih toj problematici pokazuju opštu sliku njegove djelatnosti u struci. Tu je širok dijapazon tema — pravopisna problematika, fonetska, morfološko-gramatička, sintaksičko-morfološka, do onih sitnijih jezičkih savjeta i uputa lingvistički slabije obrazovanom čitaocu. Svoje je radove objavljivao u mnogim časopisima, između ostalih u »Pitanjima savremenog književnog jezika«, »Radovima Filozofskog fakulteta u Sarajevu«, »Književnom jeziku«, »Odjeku« (u Sarajevu), »Našem jeziku«, »Južnoslovenskom filologu« (u Beogradu), »Zborniku za filologiju i lingvistiku« (u Novom Sadu) i dr. Preko 90 stručno-popularnih napisa objavio je u dnevnom listu »Oslobođenje« — u rubrikama *Poznajete li naš jezik* i *Naš jezik*.

Između mnoštva stručnih i naučnih radova prof. Markovića posvećenih jeziku današnjice treba možda izdvojiti djela priručnog karaktera: *Pravila za izgovor i pisanje glasova č — ć i dž — đ* (»Veselin Masleša«, Sarajevo, 1958; drugo, dopunjeno izdanje 1971), *Predavanja iz fonetike i morfologije savremenog srpskohrvatskog jezika sa osnovama istorije jezika i pregledom dijalekata* — skripta (»Univerzitet u Sarajevu«, 1970; treće izdanje 1974; ranije odvojeno objavljena *Fonetika*, 1966, *Morfologija*, 1967) i *Pravopisni priručnik srpskohrvatskog / hrvatskosrpskog jezika* (u koautorstvu s Mustafom Ajanovićem i Zvonimirom Diklićem), »Svjetlost«, Sarajevo, 1972. godine (dosad izašlo 12 izdanja). Ova su djela otkrila prof. Markovića kao opreznog kodifikatora sh. književnog jezika, tolerantnog u pogledima na varijacije u književnom jeziku, kao lingvistu sa dosta sluha za promjene u jezičkom razvoju. Ova su djela, uz to, i lijep primjer sređenosti, konciznosti i preglednosti u izlaganju materije, dobri obrasci jednostavnog, prijemčivog stila.

c) *Leksikografija*. Treća oblast naučnog interesovanja prof. Markovića (možda i najvažnija) jeste leksikografija, kojom se on bavio tokom cijeloga svog nastavno-naučnog rada i na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i u radu na kapitalnim djelima naše kulture: na *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* dviju Matica i *Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* Srpske akademije nauka (i umetnosti). U tome je radu prof. Marković učestvovao i kao sakupljač i obrađivač leksema i kao redaktor i urednik, sa velikim strpljenjem i ljubavlju za taj spori i mukotrpan posao, sa akribijom i istančanim sluhom za nijanse u značenju riječi, sa ubjedenjem u neprocjenjiv značaj tih poslova za našu kulturu i za njeno uključivanje u internacionalnu civilizaciju. Saznanja do kojih je došao radeći na ovim opisnim rječnicima ubjedila su ga u to da je leksika zajedničko blago naših naroda, da je u njoj nemoguće izdiivati i prezidavati međe, da ju je nemoguće polarizirati i imenovati nacionalnim obilježjima. S tim u vezi, prof. je Marković objavio i više radova na temelju leksike savremenih hrvatskih, srpskih i bosanskohercegovačkih pisaca, te preciznom analizom pokazao šta je u njoj zajedničko a šta posebno i ukazao na apsurdnost književnojezičke dezintegracije i cijepanja. Od tih radova posebno treba istaći sljedeće: *Srpskohrvatska leksikografija i norma književnog jezika* (Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, knj. I, 1963) i *Šta je zajedničko a šta posebno u varijantama srpskohrvatskog (hrvatskosrpskog) književnog (standardnog) jezika?* (Zbornik za filologiju i lingvistiku, knj. XIV/1, 1971).

2. Pedagoški lik prof. Markovića

Naučna i stručna aktivnost prof. Markovića bila je u službi njegove osnovne djelatnosti — nastavne na fakultetu i kulturološke u Institutu za sh. jezik u Beogradu i u radu na rječniku dviju Matica. I sve je tome bilo podređeno. Revnostan i savjestan u nastavnim obavezama, prof. su Markovića krasile dvije međusobno povezane komponente pozitivnog djelovanja na fakultetu i van njega: pedagoški postupak i ljudski odnos prema studentima, spremnost da im pomogne u savladavanju teške jezičke materije — pristupačnim predavanjima, sa čestim i zanimljivim digresijama, izradom skripata i priručnika, i drugim. S tim u vezi, posebna je vrlina prof. Markovića bila takt i ljudski, kulturni odnos prema ljudima s kojima je saradivao, a osobito prema kolegama na Odsjeku, i to mlađim kolegama, njegovim saradnicima. To je jedna od karakternih osobina prof. Markovića koju ćemo mi mlađi, njegovi nasljednici, pokušati da zadržimo u sjećanju i da je slijedimo i dalje razvijamo.

3. Lik društvenog aktiviste

Prof. Marković je bio izuzetno angažovana ličnost, u službi struke i izgrađivanja progresivnih socijalističkih samoupravnih odnosa —

na Odsjeku za južnoslovenske jezike, Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i izvan njega. Spisak njegovih ostalih aktivnosti uvijek je bio podugačak, impresivan. I što je od posebne važnosti: svako svoje zaduženje prof. je Marković rado prihvatao, savjesno i odgovorno shvaćao; u njega je ulagao maksimum svojih snaga i posjedovao je izrazite organizatorske sposobnosti i ljudske postupke u njihovoj primjeni — u društvenom životu Fakulteta i u poslovima bliskim djelatnostima Fakulteta i struke. Od mnogobrojnih aktivnosti i funkcija koja je obavljao pomenuću samo neke, važnije: zamjenik šefa Katedre i stalni saradnik prof. Vukovića, jedan od urednika »Pitanja savremenog književnog jezika«, jedan od urednika i glavni i odgovorni urednik »Radova Filozofskog fakulteta u Sarajevu«, član redakcije i glavni urednik »Književnog jezika«, član Komisije za lingvistička istraživanja ANUBiH, član i direktor Jugoslovenskog seminara za strane slaviste, šef Katedre za sh. jezik (kasnije predsjednik Odsjeka za južnoslovenske jezike), prodekan i dekan Filozofskog fakulteta u Sarajevu, rukovodilac postdiplomskog studija na fakultetu, jedan od urednika Rečnika srpskohrvatskoga književnog jezika Matice Matice srpske, saradnik na projektima Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, itd.

Uza sve to, treba istaći njegovu izvanrednu prilagodljivost sredini (između ostalog, i prelazak na ijekavski izgovor književnog jezika) i njegovu srastanje sa ovom sredinom.

Za svoj rad i društvenu angažovanost dobio je više društvenih priznanja i odlikovanja.

*
**

Prof. Marković je, ako tako mogu reći na osnovu svega ovoga, svoj život i djelo stavio u službu naših potreba, naučno-nastavnih i društveno-političkih. Kao jedan od učenika Aleksandra Belića slijedio je njegovo djelo i filološki metod, oprezno, i katkad nepovjerljivo, primajući novije teorije. Ostao je vjeran naučnoj objektivnosti i u najdelikatnijim momentima, kada su neki lingvisti podlijegali uticaju svojih, tradicionalno opterećenih sredina. Prof. Marković je ispitivao pojave u jeziku, tražio rješenja za uspostavljanje normativnih oblika, bio je sklon da uočava promjene, da ne robuje tradicionalnim mišljenjima. Živ jezički materijal, savjesno odmjereno, davao mu je orijentaciju da se opredjeljuje i normativno prosuđuje. I ako se u pojedinim slučajevima nađe neko nesigurno i neprihvatljivo rješenje, nije se dešavalo da skreće sa osnovne linije egzaktno-naučnog posmatranja pojava.

U životu i društvenoj aktivnosti bio je humanist novoga vremena, aktivni njegov sudionik, pregalac u izgrađivanju novih, demokratskih odnosa u društvu.

Neka je slava profesoru Markoviću!

Miloš Okuka